

ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน
สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู
THE ADMINISTRATIVE SKILLS ACCORDING TO IDDHIPADA 4
PRINCIPLES OF PRIVATE SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER
NONG BUA LAM PHU PROVINCIAL EDUCATION OFFICE

¹กุลธิดา มะลิวัลย์, ²จุฬาพรรณภรณ์ ธนะแพทย์ และ ³พระฮอนด้า วาตสัทโท
¹Kuthida Maliwan, ²Chulapunporn Thanaphaet, and ³Phra Honda Vatasatto

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Kulthida420@gmail.com

Received May 10, 2021; Revised July 12, 2021; Accepted August 25, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู 2) เพื่อเปรียบเทียบทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามตำแหน่งงาน ระดับการศึกษา และประสบการณ์ทำงาน 3) เพื่อเสนอแนวทางทักษะการบริหารหลักตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยวิธีวิหยาแบบผสม สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน โดยรวมและรายด้านปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเทคนิควิธี รองลงมา คือ ด้านมนุษย ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านด้านความคิดรวบยอด 2) หลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียน

¹ นิสิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์, ดร. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

³ อาจารย์, ดร. สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

เอกชน โดยรวมและรายด้านปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านจิตระ
รองลงมา คือ ด้านวิริยะ ด้านวิมังสา ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านฉันทะ 3) ผลการ
วิเคราะห์เปรียบเทียบจำแนกตามตำแหน่งและระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็น
เกี่ยวกับทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน ไม่แตกต่างกัน
แต่ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะ
การบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) แนวทางทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชน มีข้อเสนอแนะให้นำหลักธรรมเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 บูรณาการเข้ากับทุก
ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเชิง
ประจักษ์

คำสำคัญ: ทักษะการบริหาร, หลักอิทธิบาท 4, โรงเรียนเอกชน

Abstract

This research included the following objectives: 1) to study the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators under Nong Bua Lam Phu Provincial Education Office; 2) to compare the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators under Nong Bua Lam Phu Provincial Education Office classified by position, level of education and work experiences; and 3) to propose guidelines for the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators under Nong Bua Lam Phu Provincial Education Office. The research model was a mixed methodology research. The research results were summarized according to the research objectives. The research results were found as the followings. 1) The overall and in practice aspect of administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators were at a high level. The aspect with the highest mean was the technical skills, followed by the human skills respectively. The aspect with the lowest mean was the conceptual skills. 2) The overall and practice aspect of Iddhipada 4 principles of private school administrators were at a high level. The aspect with the highest mean was Citta, followed by Viriya and Vimamsa respectively. The aspect with the lowest mean was Chanda. 3) For the results of comparative analysis classified by different positions and education levels, there was no difference in opinions on the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators. However, the respondents with different work experiences had different opinions on the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of private school administrators with statistical significance at the level of .05. 4) Guidelines for the administrative skills according to Iddhipada 4 principles of

private school administrators were to integrate Iddhipada 4 principles with all the administrative skills of private school administrators in order to achieve empirical efficiency and effectiveness.

Keywords: Administrative Skills, Iddhipada 4 Principles, Private Schools

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ประเทศจะเจริญก้าวหน้าต้องอาศัยการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ต้องอาศัยกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญเพราะคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่ง แต่คนจะมีประสิทธิภาพเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัดการการศึกษา รัฐจึงได้กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปีพุทธศักราช 2540 หมวด 3 มาตรา 49 ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและการประกันคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” สถานศึกษาจึงเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 โดยมีเป้าหมายในการจัดการศึกษา คือ การจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนมีวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้น สถานศึกษาต้องมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ดี เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (ธวัชชัย นิลประดับ และคณะ, 2557 : 115-124)

การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองโดยเน้นการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบ มิใช่เพียงจุดใดจุดหนึ่งแยกจากกัน ตั้งแต่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนเพื่อพัฒนาคน ไทยยุคใหม่ ปรับกระบวนทัศน์การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถเอื้ออำนวยในการเรียนรู้ โดยการสร้างครูยุคใหม่ที่มีความรู้ ความสามารถ มีใจรัก มีคุณธรรม จริยธรรม เข้ามาเป็นครู คณาจารย์ และปรับระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพคล่องตัว เพิ่มโอกาสทางการศึกษา และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 1) สำคัญอย่างยิ่ง ในการทำงานที่จะทำให้การดำเนินงานของสถานศึกษาสามารถสนองนโยบาย นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติจนบรรลุวัตถุประสงค์ ก็คือบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาของนักเรียนมีหลายอย่าง เช่น ระบบการบริหาร ผู้บริหาร

สถานศึกษาครู ผู้ปกครอง นักเรียน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ผู้บริหารสถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาที่เป็นนิติบุคคล ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีข้อมูล มีทักษะในการจัดระบบข้อมูลสารสนเทศ รู้จักใช้ข้อมูลสารสนเทศในการบริหารและตัดสินใจ รู้จักวางแผนและดำเนินการตามแผน ทักษะการบริหารที่ผู้บริหารจำเป็นต้องมี เพื่อให้การดำเนินการบริหารประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้อง มี 3 ทักษะ คือ ทักษะด้านเทคนิควิธี (Technical Skills) ทักษะด้านมนุษย์ (Human Skills) และทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual Skills)

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาแต่ละคนที่จะแสวงหาให้ได้มาซึ่งความรู้ ความสามารถ และทักษะ เพื่อให้สามารถบริหารงานอย่างผู้บริหารมืออาชีพได้ (ธีระ รุณเจริญ, 2553: 5) อีกทั้งสิ่งที่สามารถช่วยให้การทำงานประสบผลสำเร็จได้นั้น สถานศึกษาจึงควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 มาใช้บูรณาการเข้ากับการบริหารจัดการอีกด้วย จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามตำแหน่งงาน เพศ และประสบการณ์ทำงาน
3. เพื่อเสนอแนวทางทักษะการบริหารหลักตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบการวิจัยวิธีวิทยาการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology Research) เป็นการวิจัยผสมระหว่างการวิจัยวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology Research) กับ การวิจัยวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology Research) โดยการผสมในระดับข้อมูล เป็นการศึกษา

วิเคราะห์ตัวแปร ประชากร กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมาย และกรอบแนวคิดในเชิงคุณภาพ และนำไปสู่การวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ (Statistics Analysis) และวิจัยเชิงคุณภาพโดยทำข้อมูลมาสังเคราะห์ด้วยอุปนัยวิธี (Statistics Analysis) และวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำข้อมูลมาสังเคราะห์ด้วยอุปนัยวิธี (ผ่องพรรณ ตรียมงคลและสุภาพ ฉัตรภรณ์, 2555 : 324)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ปีการศึกษา 2563 จำนวน 480 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ปีการศึกษา 2563 โดยกำหนดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 214 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ตามลำดับคั้งนี้

3.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

3.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำค่าเฉลี่ยมาเทียบกับเกณฑ์ต่อไป (บุญชม ศรีสะอาด, 2554: 74)

ผลการวิจัย

จากการศึกษา ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัย พบว่า

1. ทักษะการบริหารตามหลักตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู (ด้านมนุษย ด้านเทคนิควิธี และด้านความคิดรวบยอด) แยกตามรายด้าน

ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1. ด้านมนุษย	4.32	0.17	มาก
2. ด้านเทคนิควิธี	4.3ค	0.22	มาก
3. ด้านความคิดรวบยอด	4.30	0.18	มาก
รวม	4.33	0.12	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ความคิดเห็นของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อพิจารณาโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.33$, S.D = 0.12) แต่พิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเทคนิควิธี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$, S.D = 0.22) รองลงมา ด้านมนุษย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D = 0.17) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความคิดรวบยอด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$, S.D = 0.18)

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู (ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสา) แยกตามรายด้าน

หลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู	$\bar{X}$	SD.	แปลผล
1. ด้านฉันทะ	4.32	0.30	มาก
2. ด้านวิริยะ	4.34	0.26	มาก
3. ด้านจิตตะ	4.37	0.26	มาก
4. ด้านวิมังสา	4.33	0.29	มาก
รวม	4.34	0.15	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นของหลักอทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู เมื่อพิจารณาโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$, S.D = 0.15) แต่พิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านจิตตะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.37$, S.D = 0.26) รองลงมา ด้านวิริยะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$, S.D = 0.26) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32$, S.D = 0.30)

2. เปรียบเทียบทักษะการบริหารตามหลักตามหลักอทธิ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามตำแหน่ง

ทักษะการบริหาร	ตำแหน่ง	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig
ด้านมนุษย	ผู้บริหารสถานศึกษา	43	4.31	0.12	-0.456	0.649
	ครูผู้สอน	171	4.32	0.18		
ด้านเทคนิควิธี	ผู้บริหารสถานศึกษา	43	4.45	0.27	1.990	0.052
	ครูผู้สอน	171	4.36	0.21		
ด้านความคิดรวบยอด	ผู้บริหารสถานศึกษา	43	4.29	0.15	-0.348	0.728
	ครูผู้สอน	171	4.30	0.18		
รวม 3 ด้าน	ผู้บริหารสถานศึกษา	43	4.35	0.12	1.058	0.294
	ครูผู้สอน	171	4.33	0.12		

จากตารางที่ 3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามตำแหน่ง พบว่ามีค่า t-test เท่ากับ 1.058 และค่า Sig. คือ 0.294 แสดงว่า ตำแหน่งแตกต่างกัน มีทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา

ทักษะการบริหาร	ระดับการศึกษา	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig
ด้านมนุษย	ปริญญาตรี	131	4.31	0.18	-1.165	0.245
	สูงกว่าปริญญาตรี	83	4.34	0.15		
ด้านเทคนิควิธี	ปริญญาตรี	131	4.38	0.20	-0.266	0.791
	สูงกว่าปริญญาตรี	83	4.38	0.25		
ด้านความคิดรวบยอด	ปริญญาตรี	131	4.29	0.18	-0.934	0.351
	สูงกว่าปริญญาตรี	83	4.31	0.17		
รวม 3 ด้าน	ปริญญาตรี	131	4.32	0.12	-1.136	0.257
	สูงกว่าปริญญาตรี	83	4.34	0.13		

จากตารางที่ 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า มีค่า t-test เท่ากับ -1.136 และค่า Sig. คือ 0.257 แสดงว่า ระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

ทักษะการบริหาร	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F - test	Sig
ด้านมนุษย	ระหว่างกลุ่ม	0.405	2	0.202	7.818	0.001*
	ภายในกลุ่ม	5.462	211	0.026		
	รวม	5.867	213			
ด้านเทคนิควิธี	ระหว่างกลุ่ม	3.607	2	1.804	53.839	0.000*
	ภายในกลุ่ม	7.068	211	0.033		
	รวม	10.675	213			
ด้านความคิดรวบยอด	ระหว่างกลุ่ม	0.311	2	0.155	5.224	0.006*
	ภายในกลุ่ม	6.277	211	0.030		
	รวม	6.588	213			
รวม 3 ด้าน	ระหว่างกลุ่ม	0.240	2	0.120	8.434	0.000*
	ภายในกลุ่ม	2.999	211	0.014		
	รวม	3.239	213			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน พบว่า ค่า F-test เท่ากับ 8.434 และค่า Sig คือ 0.000 แสดงว่า ประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีทักษะการบริหารทุกด้านของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. แนวทางทักษะการบริหารหลักตามหลักอิทธิ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู

แนวทางทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน มีข้อเสนอแนะให้นำหลักธรรมเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท 4 บูรณาการเข้ากับทุกทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเชิงประจักษ์ โดยให้ 1) ด้านฉันทะ คือ ควรรักและพอใจทำงานตลอดเวลา 2) ด้านวิริยะ คือ ควรพยายามหาข้อมูลนำมาวิเคราะห์โดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น 3) ด้านจิตตะ คือ ควรรับผิดชอบงานของผู้ใต้บังคับบัญชาที่ได้รับมอบหมายงานมากขึ้น และ 4) ด้านวิมังสา คือ ควรศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเพื่อคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์งานจากงานวิจัยให้มากขึ้นและควรไปอบรมความรู้หรือดูงานต่างประเทศหรือสถานที่ที่ได้รับความสำเร็จจากการดำเนินงาน

อภิปรายผล

จากการศึกษา ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู สามารถอภิปรายผลประเด็นที่สำคัญ ได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า อยู่ในระดับมาก แต่พิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านเทคนิควิธี อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านมนุษย อยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความคิดรวบยอด อยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้อย่างดีมาก จัดทำรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาได้ดีมาก วางแผนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของสถานศึกษาต่อชุมชนได้ดีมาก และเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน แสดงความยินดีและยกย่องชมเชยผู้ร่วมงานที่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงาน สร้างบรรยากาศที่ดีในองค์กรเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เป็นผู้นำการอภิปรายจูงใจให้คนในองค์กรเห็นคล้อยตามได้ มีการให้ช่วยเหลือและกำลังใจต่อผู้ปฏิบัติงานอย่างเท่าเทียมกัน มีการบริหารความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ร่วมงาน มีนโยบายและแนวทางให้นักเรียนครูและบุคลากร ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้บริหารจะเข้าร่วมประชุม

ประจำเดือนของกลุ่มโรงเรียนเอกชน มีกาจัดทำแผนปฏิบัติการที่มีรายละเอียดพร้อมใช้เป็นเครื่องมือ จัดทำข้อมูลสารสนเทศได้ถูกต้อง มีการให้คำแนะนำการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญได้ถูกต้องและชัดเจน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ได้เหมาะสม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงบประมาณและควบคุมติดตาม ศึกษาความรู้อยู่เสมอและนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในหน้าที่ มีการกระจายอำนาจให้ผู้ได้บังคับบัญชาปฏิบัติงานตามความเหมาะสม มีการพูดคุยหรือพิจารณาให้ผู้ร่วมงานเห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ทำหายและเป็นโอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน มีความรู้ในเรื่องวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักสูตร มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาของชาติ สามารถวิเคราะห์ระบบงาน สามารถบริหารงบประมาณให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ มอบหมายอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชา จัดลำดับความสำคัญก่อน-หลังได้ดี พัฒนาวิธีเสนอรายงานความก้าวหน้าหรือปัญหาของนักเรียนไปยังผู้ปกครองได้รวดเร็ว และเสนอข้อมูลข่าวสารของสถานศึกษาต่อชุมชนเพื่อการประชาสัมพันธ์โรงเรียนอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บริหารสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์และผู้ร่วมงานได้ดี พร้อมทั้งยังทำหน้าที่ในการส่งรายงานการประเมินตนเองให้กับหน่วยงานต้นสังกัดเป็นประจำ สามารถสร้างบรรยากาศในการทำงานให้เกิดความร่วมมือได้ดี แต่ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานได้แสดงความคิดเห็นและร่วมการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ให้มากขึ้น และควรวิเคราะห์นโยบาย จุดมุ่งหมายและขอบข่ายของงานจากข้อมูลที่มีอยู่ให้ชัดเจนโดยการค้นคว้าหาข้อมูลจากเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้มากยิ่งขึ้น

ทักษะการบริหารงานในงานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Robert L. Katz ได้เสนอว่า ทักษะของผู้บริหารที่สำคัญมี 3 อย่าง คือ ทักษะด้านมนุษย์ (Human Skills) ทักษะด้านเทคนิควิธี (Technical Skills) และทักษะด้านการประสมแนวความคิด (Conceptual Skill) สอดคล้องกับงานวิจัยของชลวรณ ไชยวิจิต (2544: 111-115) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการในการพัฒนาทักษะการบริหารที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารธนาคารออมสิน พบว่า ทักษะการบริหารด้านเทคนิค และด้านแนวความคิด มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของชลวรณ ไชยวิจิต (2544: 111-115) ได้ศึกษาเรื่อง ความต้องการในการพัฒนาทักษะการบริหารที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารธนาคารออมสิน พบว่า ทักษะการบริหารด้านมนุษย์สัมพันธ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แต่งานวิจัยนี้ ความคิดเห็นของทักษะการบริหารด้านมนุษย์สัมพันธ์อยู่ในระดับมาก เพราะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ร่วมงาน ทำให้มีมนุษย์สัมพันธ์หรือด้านมนุษย์ยอมดีกว่าผู้บริหารธนาคารออมสิน ซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่มีลักษณะการทำงานที่แข่งขันและกดดัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของนพดล บุญถนอม (2542: 83-86) ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษาตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี และงานวิจัยของชะโลม เล็ดลอด (2548: 106) ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษาตามทัศนะของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดระยอง ผลการศึกษา

พบว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับสูงและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีทักษะการบริหารอยู่ในระดับสูงทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความคิดรวบยอด ด้านเทคนิควิธี และด้านมนุษย

2. ความคิดเห็นของหลักอภิชาติ 4 ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า อยู่ในระดับมาก แต่พิจารณาค่าเฉลี่ยรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านจิตตะ อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านวิริยะ อยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านฉันทะ อยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาชอบและศรัทธาในงาน มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างตั้งใจตามเป้าหมายของการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก ปอ.ปยุตโต (2542: 25) ได้กล่าวถึง ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุด่างๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตั้งมานั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิมใจ ซึ่ง วิเชียร พากเพียร (2555: 13) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของฉันทะ คือ เป็นข้าศึกกับความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อ งาน ไม่ท้อแท้ มีกำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบาที่ยากกลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจดไม่ก้าวหน้า ดังนั้น การบูรณาการหลักฉันทะเข้ากับการบริหารสถานศึกษา จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องทำความเข้าใจ มีความรักเอาใจใส่เป็นอย่างมากและงานถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษา ถ้าผู้บริหารสถานศึกษาขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจในการบริหารงานในที่สุด (พระอภิรักษ์ กนตสีโล (สิงมาตา) และคณะ, 2563: 62-70)

นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาได้สำรวจความต้องการของบุคลากรในการพัฒนาตนเองเพื่อกำหนดแผนพัฒนาบุคลากร ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต วิริยะ อุตสาหะ ซึ่งสอดคล้องกับพิฑูร มลิวัดย์ (2540: 15) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของอภิชาติ 4 ที่เกี่ยวกับวิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันมั่นเพียรด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น ทำให้ผู้บริหารมอบหมายงานตามความถนัดและขีดความสามารถ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงาน ให้โอกาสพบปะกับเพื่อนร่วมงานเพื่อสร้างความเป็นกัลยาณมิตร ปฏิบัติตนและปฏิบัติงานเสมอต้นเสมอปลาย มีความเสียสละ มีจิตใจที่โอบอ้อมอารี ให้ความช่วยเหลือต่อเพื่อนร่วมงาน อุทิศเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ เป็นปรีชาที่ดี ทำงานด้วยความสำเร็จและรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างขวัญและกำลังใจ มีใจเป็นกลาง วางเฉยเมื่อได้รับการปฏิเสธหรือการนิทาว่ากล่าว พิจารณาความชอบอย่างเป็นธรรมและรู้จักข่มใจ รักษาอารมณ์ได้มั่นคง เคารพสิทธิ์ของ

ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความรักและศรัทธาในอาชีพ ปฏิบัติตนอย่างซื่อสัตย์และเสมอต้นเสมอปลาย เสียสละ อุทิศเวลาในการทำงานเต็มที่ เอาใจใส่ผู้ร่วมงาน มอบหมายงานตามความสามารถและช่วยเหลือผู้อื่น เป็นที่ปรึกษาที่ดี ทำงานด้วยความสำเร็จและรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย สร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชา วางตัวเป็นกลาง และวางเฉยต่อการปฏิบัติหรือการตัดสินใจ และพิจารณาความดีและความชอบของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเป็นธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของหลักธรรมอิทธิบาท 4 ที่เป็นธรรมะที่ใช้ในการทำงาน คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ตำแหน่ง และระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดหนองบัวลำภูไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ประสบการณ์การทำงานแตกต่างกัน มีความคิดเห็นของทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้วิจัยเห็นว่า ประสบการณ์การทำงานเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อทักษะการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ถ้ามีอาชีพเป็นผู้บริหารสถานศึกษาหรือครูผู้สอนอยู่ในระยะเวลานาน จะมีความคิดเห็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้ใช้ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ได้อย่างดี ไม่สอดคล้องกับแนวคิดของแคทซ์ ที่กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีทักษะการบริหารด้านมนุษย ด้านเทคนิควิธี และด้านความคิดรวบยอดไม่แตกต่างกัน จะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ ประสบการณ์ในการทำงานจะมีผลให้ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กรโดยรวมได้ดี

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

ประสบการณ์การทำงานเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นต่อทักษะการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ถ้ามีอาชีพเป็นผู้บริหารสถานศึกษาหรือครูผู้สอนอยู่ในระยะเวลานาน จะมีความคิดเห็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาได้ใช้ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 ได้อย่างดี ประสบการณ์ในการทำงาน จะมีผลให้ทักษะการบริหารตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ก่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กรโดยรวมได้ดี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *ทศวรรษที่สองของการปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชลวรรณ ไชยวิจิต. (2544). *ความต้องการในการพัฒนาทักษะการบริหารของผู้บริหารธนาคารออมสิน: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้บริหารในสังกัดธนาคารออมสินภาค*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชะโลม เล็ดลอด. (2548). *ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดระยอง*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ธวัชชัย นิลประดับ และคณะ. (2559). *การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารในทัศนะของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร*. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 11(1).
- ธีระ รุณเจริญ. (2553). *การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.
- นพดล บุญถนอม. (2542). *ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาตามทัศนะของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจันทบุรี*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาสน์.
- ผ่องพรรณ ตรียมงคลและสุภาพ นัตรภรณ์. (2555). *การออกแบบการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2542). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิฑูร มลิวัลย์. (2540). *แบบเรียนวิชาธรรมและনীติธรรมขั้นตรี*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- พระอภิรักษ์ กนตสีโล (สิงมาดา). (2563). *การบริหารสถานศึกษาตามหลักอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอหาดใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2*. Journal of Modern Learning Development, 5(4), กรกฎาคม-สิงหาคม.
- วิเชียร พากเพียร. (2555). *การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านอิทธิบาท 4 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2556). *ภาวะผู้นำ หลักการและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: อักษรภาพิพัฒน์.

